

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№23 (2019)

TOSHKENT-2019

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Раҳбар Ҳамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий Университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Жаҳон Тиллари Университети

"Ўтмишга назар" журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет журнала "Взгляд в прошлое"
Editorial Board of the Look to the past

Кебадзе Мадонна

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Бурдиашвили Майя

*Доктор исторических наук, Телавский
государственный университет (Грузия)*

Кожакеева Ляззат Темировна

*тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети,
Қозоғистон Республикаси*

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич

*тарих фанлари доктори, профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Бобожонова Дилором Бобожонова

*тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон
Жаҳон Тиллари Университети*

Зияева Доно Ҳамидовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Аширов Адҳам Азимбаевич

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Агзамова Гулчехра Азизовна

*тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти*

Халикова Раҳбар Эргашевна

*тарих фанлари доктори, профессор, Тошкент
давлат техника университети*

Ишанходжаева Замира Райимовна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий Университети*

Кобзева Ольга Петровна

*тарих фанлари доктори, профессор в.б.,
Ўзбекистон Миллий университети*

Одилов Абдор Анварович

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий университети*

Ерметов Аваз Абдуллаевич

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Саипова Камола Давляталиевна

*тарих фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон
Миллий Университети*

Джоробекова Айнура Эшимбековна

*тарих фанлари номзоди, профессор, Тошқи
ишлар вазирлиги қошидаги Дипломатия
академияси, Қозоғистон Республикаси*

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна

*тарих фанлари доктори, Тошкент Кимё -
Технология Институтида*

Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

1.Хайдаров И.М.

ЎЗБЕКИСТОНДАГИ АГРАР-САНОАТ КОМПЛЕКСИ ТАРИХИДАН
(XX асрнинг 60-80 йиллари).....4

2.Азаматова Г.Б.

АҲОЛИ МИГРАЦИЯСИДА ХОТИН - ҚИЗЛАР ҲАРАКАТИ:
МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....14

3.Бутаев У.

МУРАККАБ ЗАМОНАВИЙ ДУНЁДА ҲАҚИҚИЙ МУСТАҚИЛЛИКНИ
ТАЪМИНЛАШ МУАММОЛАРИ.....24

4.Ёдгоров З.Ш.

ЎЗБЕКИСТОНДА МУСТАҚИЛЛИК ЙИЛЛАРИДА ЖИСМОНИЙ
ТАРБИЯ ВА СПОРТ СОҲАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ДАВЛАТ
СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ВАЗИФАЛАРИ.....31

5.Мажидов А.Ф., Абдурасулова Д.Т.

ТАРИХИМИЗНИНГ ҲАСРАТЛИ САҲИФАЛАРИ ХУСУСИДА БАЎЗИ
МУЛОҲАЗАЛАР.....40

6.Пардаев Т.Р., Турсунов Ж.Н.

МУСТАБИД ТУЗУМНИНГ МИЛЛИЙ ВА ДИНИЙ ҚАДРИЯТЛАРГА
МУНОСАБАТИ.....44

7.Охунжонова Ш.Ю.

ТОШКЕНТ БОЗОРЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ МАНБАЛАРДА
АКС ЭТИШИ.....50

8.Тухтаева М.С.

XX АСР ЎЗБЕКИСТОН САНЪАТШУНОСЛАРИНИНГ ЎРТА ОСИЁДА
ШАРҚ УЙҒОНИШ ДАВРИ САНЪАТИ ТАРИХИНИ ЎРГАНИШГА
ҚЎШГАН ҲИССАСИ.....59

9.Шукуров Р.

БУХОРО БОСҚИНИ АРАФАСИДАГИ СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАРНИНГ
ЗАМОНАВИЙ ТАРИХ ТАДҚИҚОТЛАРИДАГИ ТАҲЛИЛИ.....68

10.Тўпчиев У.С.

ХІХ АСР ОХИРИ-ХХ АСР БОШЛАРИДАТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА
ВИНОЧИЛИК САНОАТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ.....75

11.Мадаминаова Д.И., Мустапова Х.И., Суюнова Б.С.

ЯПОНИЯ ТАШҚИ СИЁСАТИДА МАРКАЗИЙ ОСИЁ ВЕКТОРИНИНГ
ШАКЛЛАНИШ ВА РИВОЖЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ.....89

12.Нарзуллаева Н.А.

ХИВА ХОНЛИГИ МЕТРОЛОГИК ТИЗИМИ.....96

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Азаматова Гулмира Байирбековна,
Жиззах политехника институти
Ўзбекистон тарихи ва ижтимоий фанлар
кафедраси ассистенти

АҲОЛИ МИГРАЦИЯСИДА ХОТИН - ҚИЗЛАР ҲАРАКАТИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

***For citation:** Gulmira B.Azamatova. The movement of women in population migration: problems and solution. 2019, vol. 23, issue 2, pp. 14-23*

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2019-23-02>

АННОТАЦИЯ

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда миграция жараёнларининг ҳолати, аҳоли миграциясининг ўсиш ва пасайиш тенденциялари статистик таҳлилар асосида ёритилган. Аҳоли миграцияси, унда хотин-қизлар иштироки ўзига хос мураккаб ва зиддиятларга бой бўлган жараёндир. Шу боис мазкур мақолада миграцияда хотин-қизлар иштироки сабаблари ўрганилган. Чунки миграция жараёнида хотин-қизларга қулай шарт-шароитларни яратиб бериш уларни ижтимоий ҳимоя қилишнинг муҳим бир йўналишларидан биридир. Ташқи меҳнат миграцияси жараёнларини тартибга солишда бизнингча қонуний меҳнат миграциясини кенгайтириш мақсадга мувофиқдир.

Калит сўзлар: аҳоли миграцияси, кўчиб келганлар, кўчиб кетганлар, хотин-қизлар миграцияси, ташқи меҳнат миграцияси, миграция сальдоси, қонуний миграция.

Азаматова Гулмира Байирбековна,
ассистент кафедр "Истории и общественных
наук Узбекистана", Джизакского политехнического института

ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ ДВИЖЕНИЯ ЖЕНЩИН В МИГРАЦИИ НАРОДА

АННОТАЦИЯ

На сегодняшний день ситуация процессов миграции в Узбекистане, тенденции роста и снижения миграции населения раскрыт на основе статистического анализа. Миграция населения, участие в ней женщин очень сложный и многоконфликтный процесс. В данной статье изучаются причины участия женщин в миграции. Потому что, создание для женщин удобных условий в процессе миграции, являются одним из основных направлений их социальной защита. В урегулировании процесса внешней трудовой миграции, понашему мнению целесообразно расширить законную трудовую миграцию.

Ключевые слова: миграция населения, приезжие, уезжие, миграция женщин, внешняя трудовая миграция, сальдо миграции, законная миграция.

Gulmira B. Azamatova

The assistant of the Department
of History and Public Sciences of Uzbekistan,
Jizzakh Polytechnic Institute

**THE MOVEMENT OF WOMEN IN POPULATION MIGRATION:
PROBLEMS AND SOLUTION****ANNOTATION**

Nowadays, the quantity of migration in Uzbekistan are being highlighted through the statistical data given by results of demographic trends in this area. The general migration, especially, participation of females is a process which is full of contradictions and complexities. That is why, in this article some reasons of female migrations have been studied. Because creating favorable conditions is one of the priorities of social protection. From our own view, external labour migration should be regulated by legal labour acts and then it might be expected to be much more successful.

Key words: demographic trends, general migration, emigrants, female migration, external labour migration, migration balance, legal labour acts.

Хозирги кунда миграция муаммоси жаҳон ҳамжамиятини кенг ташвишга солаётган долзарб муаммолардан бири саналади. Чунки XXI асрга келиб миграция ҳодисаси дунё аҳолисининг демографик манзараси ўзгариб кетишига сабаб бўлаётган энг йирик глобал муаммолар қаторидан жой олди. Глобаллашув таҳдидларининг таъсири туфайли миграция жараёнлари моҳиятан мураккаблашиб тобора зиддиятли тус олмақда. Сўнгги йилларда ривожланган давлатларда бу муаммони ҳал қилиш учун иқтисодий - ижтимоий ва сиёсий чора-тадбирлар кўриляётгани бундан далолат беради. Асримизга келиб миграция янги босқичга чиқди. Олдин юз минг ёки миллионларни қамраган бу ижтимоий жараён бугунги кунга келиб юзлаб миллион инсонлар ҳаётига дахлдор бўлиб қолди. 1990 йилда мигрантлар сони 154 миллион, 2000 йилда 174,8 миллион, 2010 йилда эса 214 миллион кишини ташкил этиб, дунё аҳолисининг 3,1 фоизига тенг бўлган[1].

Мигрантлар сони 2017 йилда 2000 йилга нисбатан 49 фоизга ортган. Уларнинг қарийиб 26 миллиони қочоқлардир[2]. 2017 йилда 260 миллиондан ортиқ мигрантларнинг 165 миллион нафардан ортиғи меҳнат муҳожирлари бўлиб, 96 миллиони эркаклар, 68 миллиони аёллардан иборат. 2019 йилга келиб дунё бўйича

халқаро мигрантлар сони 272 миллионга етди. Ҳозирда мигрантлар дунё аҳолисининг 3,5 фоизини ташкил қилмоқда[3].

Глобаллашаётган замонда аҳоли миграцияси жараёнлари муҳим аҳамият касб этиб, аҳолининг ҳамма қатламларини, ёш гуруҳларини, аёллар ва эркекларни, турли касб эгаларини ва ижтимоий гуруҳ вакилларини аста-секин қамраб олди. Бу жараён аҳолининг жинсий таркибида ўз аксини топган[4].

Миграцияда кейинги йиллар хотин-қизлар иштироки даражаси ортиб бормоқда, жумладан, 2005 йилда Европа, Лотин Америкаси, Шимолий Америка, Океания ва Собиқ иттифоқ давлатларида эркек мигрантларга қараганда аёл мигрантлар кўпроқ кузатилди[5]. 2007 йилда ер юзи бўйича мигрантларнинг деярли ярмини хотин-қизлар ташкил этган. Уларнинг катта қисми ривожланган давлатлар ҳиссасига тўғри келади. Бунга сабаб ривожланган давлатларда хизмат кўрсатиш, соғлиқни сақлаш каби соҳаларда хотин-қизларга бўлган талабнинг ўсишидир. Кўпинча бу хотин-қизлар фаолигининг ошишига сабаб бўлмоқда[6].

Халқаро Миграция Ташкилотининг социологик тадқиқотларига кўра, жаҳондаги мигрантларнинг 52 % ини эркеклар ва 47,5 % ини аёллар ташкил этмоқда. Мигрантларнинг 47,5 % фоизини ташкил этаётган аёллар кузатиб боровчи шахс сифатида эмас, тирикчилик воситаларининг асосий топувчиси сифатида миграция қиладилар[7]. Европа Иттифоқи давлатларида ХХИ аср бошида эркеклар улуши 48 % дан 52 % га кўтарилган бир пайтда Осиё давлатларида аксинча, эркеклар улуши 47 % дан 45 % га пасайди [8]. 2017 йилги маълумотларга кўра, ўз Ватанидан кетаётганларнинг 36,1 миллионга яқини болалар, 4,4 миллиони талабалар ва 150,3 миллиони меҳнат мигрантларидан иборатдир. Мигрантларнинг 31 фоизи Осиёда, 30 фоизи Европада, 26 фоизи Шимолий ва Жанубий Америкада, 10 фоизи Африкада, 3 фоизи Океания давлатларида қўним топган[8]. Халқаро Миграция Ташкилоти ҳисоботларига кўра, кўрсаткичлар шу тарзда давом этса, 2050 йилга бориб халқаро мигрантлар сони 405 млн. кишига етиши мумкин [9]. Ҳозирги кунда ҳар 10 ташқи мигрантнинг 6 таси ривожланган давлатлар ҳудудида қўним топмоқда [10].

Миграция муайян вақтларда кучайиб-пасайиш тенденциясига эга бўлиб, маълум ҳудуд, мамлакат, минтақа ижтимоий ҳаётига ўзининг ижобий, салбий, керак бўлса, сиёсий таъсирини ўтказди. Мустақилликнинг дастлабки йиллари Ўзбекистонда аҳоли миграцияси ҳажми асосан ўз юртига қайтиб кетаётган турли миллат вакиллари ҳисобига ўсиб борган бўлса, ҳозирги кунда бу жараён Ўзбекистондан ташқарида ишлаб келмоқчи бўлганлар ҳисобига содир бўлмоқда. 1991-1994 йилларда республика бўйича аҳолининг мигратсия ҳаракатлари кўрсаткичлари юқори даражада сақланиб турди. Бу даврда Ўзбекистонга кўчиб келувчилар ҳам, кўчиб кетувчилар ҳам кўп бўлган. Уларнинг аксарият қисми ижтимоий-иқтисодий сабабларга кўра бир давлатдан бошқа давлатга кўчиб кетган (1-жадвал).

1-жадвал

Ўзбекистон Республикасида 1991-2016 йиллар аҳоли миграцияси жараёнлари кўрсаткичлари

Йиллар	Доимий яшовчи аҳоли сони, минг киши	Келганлар сони	Кетганлар сони	Миграция сальдоси
--------	-------------------------------------	----------------	----------------	-------------------

1	2	3	4	5
1991	20607,7	371054	401285	-30231
1992	21106,3	349374	424086	-74712
1993	21602,2	302440	356470	-54030
1994	22091,9	221747	360661	-138914
1995	22461,6	167829	256800	-88971
1996	22906,5	148644	198900	-50256
1997	23348,6	146601	195001	-48400
1998	23772,3	143321	193274	-49953
1999	24135,6	162559	224656	-62097
2000	24487,7	145880	212472	-66592
2001	24813,1	151842	229603	-77761
2002	25115,8	152795	236127	-83332
2003	25427,9	139695	232707	-93012
2004	25707,4	147398	232707	-85309
2005	26021,3	144778	246386	-101608
2006	26312,7	144038	209227	-65189
2007	26663,8	151172	214310	-63138
2008	27072,2	149732	195836	-46104
2009	27533,4	138077	187710	-49633
2010	28001,4	139775	183858	-44083
2011	29123,4	136565	184149	-47584
2012	29555,4	169701	210653	-40952
2013	29993,5	155084	189650	-34566
2014	30492,8	145354	183916	-38562
2015	31022,5	139280	168579	-29299
2016	31575,3	141548	167796	-26248

Манба: Муаллиф томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат статистикаси қўмитаси маълумотлари асосида тузилди.

Ўзбекистонда 1991 йил ялпи миграция ҳажмида 772 минг 339 киши иштирок этган бўлса, 2016 йилда бу кўрсаткич 309 минг 344 кишини ташкил қилган ёки шу даврда миграцияда иштирок этувчилар миқдори 2,7 баробарга камайган. Ушбу йиллар давомида республика бўйича 10 миллион 603 минг 102 киши миграцияда иштирок этди. Шундан 4 миллион 506 минг 283 киши мамлакатда кўчиб келиш жараёнида, 6 миллион 096 минг 819 киши эса кўчиб кетиш жараёнида қатнашганлар ҳисобланади. Умумий аҳоли миграциясида 2016 йилга келиб, кўчиб келганларга нисбатан кўчиб кетганлар 1 миллион 590 536 кишига кўп бўлди.

2017 йилнинг 1 январь ҳолатига Ўзбекистон доимий аҳолиси сони 32,1 миллион кишини ташкил этиб, 1991 йилга нисбатан 11,5 миллион кишига яъни 55,9 фоизга ўсган. Шундан 16121 минг киши ёки 50,2 фоизини эркаклар ва 15999,5 минг киши ёки 49,8 фоизини аёллар ташкил этади[11]. Мазкур йилда республика

бўйича кўчиб келганлар сони 157,1 минг кишини (155,0 минг киши республика ҳудудларидан, 2,1 минг киши хорижий мамлакатлардан), кўчиб кетганлар сони эса 177,7 минг кишини (155,0 минг киши республика ҳудудларига, 22,7 минг киши хорижий мамлакатларга) ташкил этди. Миграция салдоси минус 20,6 минг киши бўлиб, 2016 йилга нисбатан 5,6 минг кишига камайган.

Ўзбекистон аҳолиси 2018 йил 1 январь ҳолатига 32 млн 653 минг 9 кишини ташкил этиб 2017 йилга нисбатан 1.7 фоизга ўсган. 2018 йил январь-июнь ойларида республика бўйича кўчиб келганлар сони 83,3 минг кишини (82 минг киши республика ҳудудларидан, 1,3 минг киши хорижий мамлакатлардан), кўчиб кетганлар сони эса 88,6 минг кишини (82 минг киши республика ҳудудларига, 6,6 минг киши хорижий мамлакатларга) ташкил этди. Миграция салдоси минус 5,3 минг киши бўлиб, 2017 йилнинг мос даврида минус 9,6 минг киши бўлган.

2019 йил январь-июнь ойларида республика бўйича кўчиб келганлар сони 78,9 минг кишини (77,5 минг киши республика ҳудудларидан, 1,4 минг кишини (77,5 минг киши республика ҳудудларига, 4,9 минг киши хорижий мамлакатларга) ташкил этиб миграция салдоси минус 3,5 минг киши бўлиб, 2018 йилнинг мос даврида минус 6,2 минг киши бўлган. 2019 йил биринчи чорагида эса Ўзбекистон Республикасидан бошқа хорижий мамлакатларга миграция оқими 2,8 млн. кишини ташкил килди. Бу кўрсаткич 2018 йил январь-март ойларида нисбатан 0,9 марта камайган[12].

Мустақиллик йилларида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси қонунлари хотин-қизларни эркалар билан тенг шароитларда: барча одамларнинг бўлинмас ҳуқуқи сифатида меҳнат қилиш ҳуқуқи; ишга ёлланишда бир хил имкониятларга эга бўлиш; эркин касб танлаш; таълим олиш; пенсияга чиққан; ишсиз қолган; касал ёки ногирон бўлса, ижтимоий таъминланиши, соғлиқни сақлаш ва хавфсиз меҳнат шароитларида ишлаш ҳуқуқлари таъминлаб келмоқда. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси 37-моддасида: "Ҳар бир шахс меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ва қонунда кўрсатилган тартибда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқига эгадир"[13]. Аҳолининг ташқи меҳнат миграцияси соҳасида фаолият юритиши учун яна бир миллий ҳуқуқий асос сифатида, 1992 йилда қабул қилиниб ва 1998 йилда янги таҳрирда қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг "Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида" ги қонуни[14] ни кўрсатиш мумкин. Мазкур қонуннинг 13-моддасида: "Ўзбекистон Республикаси фуқаролари Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан ташқарида меҳнат фаолияти билан шуғулланиш, мустақил иш қидириш ва ишга жойлашиш ҳуқуқига эга".

Бугунги кунда ер юзидаги аёлларнинг 0,4 фоизи Ўзбекистонда яшаётган бўлса, улар республика аҳолисининг 15668,8 нафардан ортиғини ташкил этмоқда[15]. Статистик кузатишлардан шу нарса маълумки, охириги йилларда ташқи меҳнат миграциясида хотин-қизлар иштироки ортиб бормоқда. Бу миқдорнинг маълум даражада ошишига Туркия давлатига бориб ишлаётган хотин-қизлар салмоғи сезиларли даражада ошиб бораётгани билан боғлиқдир. Туркияга боровчи меҳнат мигрантлари орасида аёллар эркаларга нисбатан анча юқори бўлиб, жами аёл мигрантларнинг 17,6 фоизини ташкил этган. Бу кўрсаткичнинг сўнгги йилларда ошиб боришига мазкур давлатда меҳнат фаолиятини юритиш нисбатан хавфсизлиги, иш ҳақининг юқорилигидан ташқари, миллатлар ўртасида дўстона муносабат, умумий ўтмиш, ўхшаш урф-одатлар, ягона дин ва ақидалар каби бир

қатор муҳим жиҳатлар омил бўлмоқда[16].

1-жадвал.

Ташқи меҳнат фаолиятини амалга ошираётган мигрантларнинг давлатлардаги ижтимоий таркиби (фоизда)

№	Давлатларнинг номи	Улуши	
		эркаклар	аёллар
1	Россия Федерацияси	81,0	67,3
2	Қозоғистон	12,3	10,0
3	МДХ нинг бошқа давлатлари	0,5	0,6
4	Туркия	2,5	17,6
5	Жанубий Корея	2,4	1,4
6	Бирлашган Араб Амирликлари	0,2	1,6
7	Бошқа Осиё давлатлари	0,3	0,8
8	Европа давлатлари	0,4	0,1
9	Америка Қўшма Штатлари	0,3	0,4
10	Бошқа давлатлар	0,1	0,3

Хотин-қизларнинг миграцияда иштироки ижобий ва салбий оқибатларга олиб келади. Расмий маълумотларга қараганда, одам савдосидан жабрланганларнинг 80 фоизини хотин-қизлар ва болалар ташкил қилади. Жабрланганларнинг кўпчилиқ қисми хотин-қизлар ҳиссасига тўғри келмоқда. Мигрант хотин-қизлар кўплаб давлатларнинг меҳнат бозорида дискриминацияни бошидан ўтказади. Уларнинг таълим ва соғлиқни сақлаш тизимидаги ҳуқуқлари чекланган: фуқаролик иштирокидан маҳрум этилади, ҳақорат, ирқий ва диний кўролмаслик ва зўравонликдан жабр кўради. Миграция жараёнида хотин-қизларга қулай шароитини яратиб бериш хотин-қизларни ижтимоий ҳимоя қилишнинг муҳим бир йўналишларидандир. Хотин-қизлар ҳолати бўйича кузатишлар шуни кўрсатмоқдаки, деярли барча мигрант хотин-қизлар ўз иш ўрнида ноқулай шароитларга дуч келади. Шу жумладан, доимий равишда расмий ишда ишлайдиганларнинг ярмидан ортиғи ноқулай шароитларда меҳнат қилади. Бундай салбий омиллар сирасига очиқ осмон остида ишлаш; ишлаб чиқаришнинг ўзига хос воситалари билан боғлиқ ноқулай ҳарорат режими; иш вақтидан ташқари ишлаш; тунда меҳнат қилиш; дам олиш ва овқатланиш учун танаффус қилмаслик; оғир юкларни ташиш; чанг, ифлослик, оддий санитария шарт-шароитлари йўқлиги киради. Дунё бўйича мигрантларнинг ўсиб бораётган нисбатини хотин-қизлар ташкил қилишига бир нечта сабаблар мавжуд: ривожланган давлатларда хорижий ишчи, яъни хизмат кўрсатиш, кучига бўлган талабнинг жинсга боғлиқлиги; соғлиқни сақлаш ва кўнгил очиш каби соҳаларда хотин-қизларга бўлган талабнинг кундан-кунга ўсиб бориши; хорижий мамлакатда мавжуд даромад манбаининг қулайлиги ва юқори иш ҳақи тўланиши; кўпгина давлатларда эса мигрантларнинг ўз турмуш ўртоқлари ва болалари билан бирга бўлишига рухсат берилишидандир. Мигрантлар келиб чиқишига қараганда кўпроқ, кўчиш учун мустақил эканини англатади. Шундай ҳолатлар ҳам борки, бунда пул топиш учун аёл киши кетган

ва унинг ортидан эри ва болалари борган. Меҳнат мигрантларининг кўпчилигини ташкил этган хотин-қизлар асосан ўзлари ёлғиз ишлаш учун кетган. Турмуш ўртоғи билан ишга кетган аёл мигрантлар жами мигрант хотин-қизларнинг 23 фоизини, фарзанди билан кетганлар 6 фоизни ва оиласи билан ишлашга кетганлар эса жами аёлларнинг 5 фоизини ташкил этган[17]. "Шунинг учун ҳам мустақилликнинг биринчи кунларидан бошлаб хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини таъминлаш, улар учун муносиб меҳнат ва турмуш шароитини яратиб бериш, қобилият ва салоҳиятини рўёбга чиқариш масаласи юртимизда давлат сиёсати даражасига кўтарилди"[18]. Миграция мамлакат тараққиёти ва ижтимоий ўзгаришларининг омилларидан бири бўлибгина қолмай, аynи пайтда доимий назоратни талаб қиладиган кўплаб муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда. Жумладан, олий маълумотга эга бўлмаган тажрибасиз хотин-қизлар кўпинча кам малака талаб қиладиган даражадаги лавозимларда меҳнат қиладилар. Турли давлатларда меҳнат қилаётган хотин-қизларларининг кўпчилиги уй хизматчилиги билан машғул бўлади. Уй хизматчилари меҳнати кенг тарқалгани билан унинг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти етарли даражада англаб этилмаган. Хотин-қизлар меҳнатидан ноқонуний фойдаланиш, уларни меҳнат вазифаларини бажариш чоғида камситиш, ҳақорат қилиш, эркини чеклаб қўйиш ҳоллари қайд этилмоқда. Хотин - қизларни камситишга барҳам бериш дунё мамлакатларини ташвишлантираётган масала сифатида Ўзбекистон ҳам эътибордан четда қолгани йўқ. Ўзбекистон Республикаси 1995 йили Марказий Осиё мамлакатлари орасида биринчилардан БМТнинг "Хотин - қизларни камситишнинг барча шаклларига барҳам бериш тўғрисида" ги конвенциясига қўшилди. Глобаллашув ва унинг натижасида юзага келаётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар шароитида хотин-қизлар миграцияси ўзининг янги қирраларини намоён этиб келмоқда. Хусусан миграциянинг янги шакл ва усуллари пайдо бўлмоқда. Мисол учун: мигрант хотин-қизлар кўпинча ҳамширалик иши соҳасида, қишлоқ хўжалиги, меҳмонхона ва ресторанлар, шунингдек, уй хизматчилиги каби соҳаларда банд бўлишади. Мигрант хотин-қиз ишчиларни жалб қилиниш даражаси ривожланган мамлакатларда меҳнат билан банд хотин-қизларнинг 34 фоизига тўғри келади. Глобаллашув жараёни орқали ҳар бир мамлакатнинг ўзига хос хусусиятлари билан давлатлараро миграция алмашинув жараёни етарлича ошди. Баъзи мамлакатларда аҳолининг ўсиши, моддий ишлаб чиқариш ва демографик портлаш каби ҳолатлар миллионлаб одамлар ўз мамлакатларини тарк этиб, моддий фаровонликни излаш учун бошқа мамлакатларга кетишларига сабаб бўлмоқда. Шу билан бирга, меҳнат миграцияси жараёнига хотин-қизлар тобора кўпроқ жалб қилинаётгани муҳимдир. Бу ҳам сиёсий, ҳам иқтисодий сабаблар билан боғлиқ ҳисобланади. Чунки, миграция инқирозида хотин-қизлар миграцияси алоҳида гуруҳ бўлиб ажралиб туриши умумий белги, хусусиятларга эга эканлиги билан боғлиқ бўлади. Одатда мигрант хотин-қизлар аҳолининг кам ҳақ тўланадиган қисмига тушиб қолишади, натижада яшаши ва ўз оиласини боқиш учун улар ҳар қандай ишга тайёр бўлишади. Асосан булар: хизмат кўрсатиш, бемор ва қарияларга қараш ва кўнгил очиш соҳалардир.

"Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида ҳам, мамлакат ташқарисида ҳам ўз фуқароларининг ҳуқуқий ҳимоясини кафолатлаши ҳақидаги конституциявий қонуннинг ижросини сўзсиз таъминлашимиз шарт. Афсуски, шу вақтга қадар чет элларда меҳнат қилаётган фуқароларимизнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласига етарлича эътибор берилмади, десак, бу ҳам адолатдан бўлади. Бугунги

кунда юртдошларимиз чет элда факат қора меҳнат билан эмас, илм-фан, банк-молия, ахборот-коммуникация технологиялари соҳаларида фаолият кўсатмоқда"[19]. Жумладан, жорий йилнинг 9 ойида чет элга кетган Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг 56,9 фоизи қариндошларни йўқлаш мақсадида, 28,4 фоизи ишлаш мақсадида, 2,9 фоизи доимий яшаш мақсадида, 4,8 фоизи сайёҳлик мақсадида, 0,7 фоизи хизмат юзасидан, 0,5 фоизи транзит, 0,7 фоизи ўқиш мақсадида, 0,3фоизи даволаниш мақсадида ва 4,7фоизи бошқа мақсадларда кетган.

"... Ана шу ҳолатни инобатга олиб, хорижда қонуний асосда меҳнат қилаётган, таълим олаётган фуқароларимизга бўлган муносабат бугунги кунда тубдан ўзгариб бораётганини таъкидлаш зарур. Ўзбекистон ҳукумати бундан буён ўз фуқароларининг ҳуқуқ ва манфаатларини, улар қарда бўлишидан қатъи назар, ҳар томонлама ҳимоя қилади"[19].

Аҳоли миграцияси, унда хотин-қизлар иштироки ўзига хос мураккаб ва зиддиятларга бой бўлган жараёндир. Мазкур ижтимоий-иқтисодий ҳодиса кузатувчи ва қабул қилувчи давлатларнинг ҳар иккиси учун бир қатор ижобий жиҳатлар билан биргаликда кўпсонли муаммоларни кўндаланг қилиб қўяди. Мамлакат аҳолисининг нечоғли миграцион жараёнларга жалб этилганлиги, унинг оқибатларининг чуқурлашувида акс этади. Масалан, миграция натижасида муайян оиланинг ижтимоий-иқтисодий аҳволи яхшиланади, аммо ота-оналардан бири ёки ҳар иккисининг иштирокисиз оилани сақлаб қолиш ва фарзандлар тарбиясини тўлақонли ташкил этиш имкони камаяди. Миграция муаммосининг ўзига хослиги шундаки, у жамият ҳаётининг турли: ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий соҳаларини қамраб олиб, ўзининг кенг қамровли таъсирини намоён этади.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, глобаллашув шароитида миграциянинг минтақавий йўналишлари, ҳозирги миграцион жараёнларда аҳоли (хотин-қизлар) иштироки, хусусиятлари мигрантлар ҳаракати таҳлили асосида қуйидаги илмий таклиф ва амалий тавсиялар ишлаб чиқилди:

- Ўзбекистон қонунчилигида чет элга чиқиш ёки Ўзбекистон Республикасига кириш борасида тегишли нормалар мавжуд бўлса-да, аммо миграция ва ташқи меҳнат миграцияси жараёни бўйича қонунчилик тўлиқ шаклланган ва такомиллашган деб бўлмайди. Чунки меҳнат миграцияси борган сари кучайиб бораётган бир пайтда бу соҳадаги қонунчиликни такомиллаштириш Ўзбекистон учун жуда муҳим ҳисобланади;

- шунингдек, бу соҳада алоҳида "Аҳоли миграцияси тўғрисида" ги қонунни қабул қилиш мақсадга мувофиқдир. Ушбу қонуннинг қабул қилиниши эса бу борадаги муаммо ва камчиликларни ўз вақтида самарали ечилиши учун дастуруламал бўлиб хизмат қилади. Мазкур қонунда миграция бўйича ваколатли органлар, уларнинг вазифалари, мигрантлар ҳуқуқ ва мажбуриятлари, меҳнат миграцияси, қочоқлар, мажбурий кўчирилганлар, сиёсий бошпана олувчиларнинг мақоми, уларни ҳимоя қилиш масалаларининг белгилаб қўйилиши амалий аҳамиятга эгадир;

- хориждаги меҳнат мигрантлари жумладан, хотин-қизларнинг ижтимоий ва иқтисодий турмуш тарзини тизимли комплекс таҳлил қилиш асосида зарурий тадбирларни амалга ошириш;

- деярли барча мигрант хотин-қизлар ташқи меҳнат миграциясида ноқулай шароитларга дуч келади, бу ҳолат мигрантларнинг қадр-қиммати поймол

қилинишига олиб келувчи номақбул муомалага ва камситувчи меҳнат шароитларида меҳнат қилишига сабаб бўлади. Шу сабаб халқаро ҳамкорлик асосида мигрантларни тартибли ташкилий асосда жўнатиш ва қабул қилиш механизмларининг яратилиши - меҳнат миграцияси соҳасида самарали ечимдир.

Ривожланган мамлакатлар билан ташқи меҳнат миграцияси соҳасида ҳамкорлик алоқаларининг йўлга қўйилиши, келгусида юртимиз фуқаролари учун қонуний асосда хорижда меҳнат қилиш имкониятларини яратиб беришининг кафолатидир. Миграцияни бутунлай тўхтатиш, унинг олдини олиш имконияти бўлмасда, уни қонуний назорат қилиш ва тартибга солиш мумкин, деб ўйлаймиз. Чунки миграцияга қарам бўлиб қолиш, жамиятларнинг бошқа давлат ва жамиятларга қарам бўлиб қолишига олиб келади. Шу боис, чиқиб кетувчи ва кириб келувчи мигрантлар ҳар доим режали ва назоратли бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Глобальная миграция (откуда, кто и куда мигрирует). rosinvest.com/acolumn/blog/jkh/557.html. (Global migration (where, who and where to migrate. rosinvest.com/acolumn/blog/jkh/557.html.)

2. International Migration Report 2002. New York: United Nations Population Division, Department of Economic and Social Affairs, 2002. P.

3. <https://www.kommersant.ru>. 2019 г. (<https://www.kommersant.ru>. 2019 y).

4. Бўриева М.Р., Тожиева З.Н., Зокиров С.С. Аҳоли географияси ва демография асослари (Ўқув қўлланма). Тафаккур. -Тошкент, 2011. -Б. 45. (Buriyeva M.R., Z.N. Tojiyeva, S.S. Zokirov. The fundamentals of human geography and demography (Text book). Tafakkur. -Tashkent, 2011 year. - P.45.)

5. Парманов Ф., Тураев Ш., Даминов И., Тоғаев Ш. Миграция: мусофир ватангадолар. -Тошкент: Сано-стандарт, 2015. 106-б. (Parmanov F., Turayev Sh., Daminov I., Togayev Sh. Migration: Strangers in the country. -T: Sano-standart, 2015 year. -P.106.)

6. Пармонов Ф. Халқаро миграцион жараёнлар. Жамият ва бошқарув. 2009. 4-сон. -Б. 33. (Parmonov F. International migrational cases. Society and governance. 2009 № 4. - P.33).

7. Муртазаева Р.Х. Глобаллашув шароитида аҳоли миграциясининг феминизациялашуви. "Хотин-қизлар ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш - мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг муҳим омили" мавзусида Республика илмий-амалий анжумани мақолалар тўплами (2019 йил 26 февраль). (Murtazayeva R.H. "The feminization of human migration during globalization" Collection of articles of the Republic scientific -partical conference on increasing the socio-political activity of women- an important factor of reforms in the country. February 26, 2019 year).

8. Доклад о развитии человека 2009. Преодоление барьеров: человеческая мобильность и развитие /Пер с англ.; ПРООН - М.: Изд-во "Весь Мир", 2009. - 232 с. (Human development report-overcoming barriers: human mobility and development) 2009. - P.232

9. Migration and Remittance Flows: Recent Trends and Outlook, 2013-2016. (Migration and Remittance Flows: Recent Trends and Outlook, 2013-2016).

10. Толаметова З.А. Халқаро меҳнат миграцияси ва унинг ўзига хос хусусиятлари. Иқтисод ва молия // экономика и финансы 2016, 3 сон.59-60 бет. (Tolametova Z.A., International labour migration and its features. //Economics and finance 2016, № 3.P.59-60.)
- 11.Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистикаси қўмитаси маълумотлари. - Тошкент: 2017 йил. (The State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics. -Тошкент: 2017 year.)
- 12.Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистикаси қўмитаси маълумотлари. - Тошкент: 2018 йил. (The State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics. -Т.: 2018 year.)
- 13.Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. -Тошкент: Ўзбекистон, 2018 йил. (Constitution of the Republic of Uzbekistan. - Т.: Uzbekistan, 2018 year.)
14. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси, 1998 й., № 5-6-сон, 97 модда; 1999 й., № 1, 20-модда; № 5, 124- модда; № 9, 229- модда; 2000 й., № 5-6, 153-модда; 2001 й., № 5, 89-модда. (Bulletin of the Supreme Assembly of the Republic of Uzbekistan, 1998 y., № 5-6, article-97; 1999 y., № 1, article-20; № 5, article-124; № 9, article-229; 2000 y., № 5-6, article-153; 2001 y., № 5, article-89.)
- 15.<http://countrysmeters.info/ru/Uzbekistan>. Счетчик населения Узбекистана: Департамент по экономическим и социальным вопросам). (Uzbekistan Population Counter.Department of Economic and social affairs)
- 16.Абдурахмонова Г.К., Мухитдинов Э.М. Аҳолини иш билан бандлигини оширишда ташқи меҳнат миграциясининг аҳамияти.Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" илмий электрон журнали. № 4, июль-август, 2018 йил. (Abdurakmonova G.K., Muxitdinov E.M.The role of external labour migration in increasing employment." Scientific electronic journal of economics and innovative technologies". № 4, july-august, 2018 year).
17. Региональный отчет "Оценка нужд и потребностей женщин трудящихся мигрантов: Центральная Азия и Россия" ЮНИФЕМ-2009. -С.20. (Regional report " assessment of the needs requirements of women migrant workers: central Asia and Russia" YUNIFEM-2009. -P.20)
18. Мирзиёев Ш.М.Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз. - Тошкент: Ўзбекистон, НМИУ, 2017. - 345-346 б. (Mirziyoyev Sh.M.Continuing our path of national development.- Tashkent: "Uzbekistan" NMIU, 2017. -P. 345-346).
19. Мирзиёев Ш.М.Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. 2-жилд. - Тошкент: Ўзбекистон, НМИУ, 2018 йил.38 бет. (Mirziyoyev Sh.M.Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oily bahodir. 2-jild. - Т.: O'zbekiston, NMIU, 2018 year. -P.38).

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№23 (2019)

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000